

HUKUKİ VE ETİK BOYUTLARIYLA SOKAK HAYVANLARI

Dr. Hülya TAMZOK

Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı

Dr. Mustafa KÜK

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu

Prof. Dr. Nesrin ÇOBANOĞLU

G.Ü. Tıp Fakültesi, Tıp Etiği ve Tıp Tarihi Ana Bilim Dalı

Öz

Sokak hayvanlarının sayısı, çeşitli nedenlerle artmakta olup, bu hayvanların yaşadıkları sorunlar ciddi boyutlardadır. Bu sorunların çözümüne yönelik çabaların yoğunlaştırılması ise insanın etik sorumluluğunda olmalıdır. Bu çalışmanın amacı; sorunu ortaya koymak ve çözüme yönelik çabaların artmasına katkı sağlamaktır. Bu çalışmada, konuya ilişkin kaynaklar derlenerek, biyoetik yaklaşımla değerlendirilmiştir. Sokak hayvanları ve bunların sorunlarına ilişkin veri ve bilgi sınırlıdır. Bu hayvanların sorunlarının çözülmesine yönelik politikalar ile yasal ve yönetsel düzenlemelere temel oluşturacak veri ve bilgilerin elde edilmesi için yeni çalışmalara ve

ayrıca mevcut mevzuatın uygulanması için sorumlu kuruluşların idari kapasitelerinin geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar sözcükler: Sokak hayvanları • etik • biyoetik • kentleşme • çevre.

STRAY ANIMALS: LEGAL AND ETHICAL DIMENSIONS

Abstract

The number of stray animals, for various reasons, has been increasing. Problems experienced by these animals are serious. Intensifying efforts to solve these problems is the ethical responsibility of human beings. The aim of this study is to demonstrate the problem and to induce efforts towards a solution. The literature related to the issue is compiled and reviewed with bioethics approach. Data and knowledge related to stray animals and their problems are limited. Studies are needed to provide data and knowledge which would form a basis for policies and legal and administrative regulations to address the issue. Also, there is a need to develop the administrative capacity of responsible institutions to implement existing legislation.

Keywords : Stray animals • ethics • bioethics •urbanization • environment.

Giriş

İnsanlar, Neolitik Dönemde, avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik hayata geçerken, yararlanmak amacı ile çeşitli türlerden hayvanları evcilleştirmişlerdir. Evcilleştirilen hayvanların barınma, beslenme, korunma ve sağlığı ile ilgili ihtiyaçlarını karşılayan insanlar, buna karşılık çiftlik hayvanlarından çeşitli ürünler (süt, yapağı, et, yumurta, bal vb.) elde etmişlerdir. At, eşek, katır, deve, öküz, fil gibi hayvanların gücünden (binek, yük taşıma, toprağın işlenmesi vb.) yararlanan insanlar, canlarını ve mallarını korumak için ise kedi ve köpeklerden yararlanmışlardır. O dönemde, insan-hayvan ilişkisinin çoğunlukla ekonomik boyutta olduğu görülmektedir (Pointing, 2000).

18. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi'nden itibaren çalışma olanaklarına ve daha iyi yaşam koşullarına erişmek amacıyla kırsal alanlardan kentlere göç hızlanmıştır (Williamson, 1988). Savaş ve doğal afetlerde de kitlesel göçler yaşanmıştır. Göçün yoğun olduğu dönemlerde, göç eden insanlar sahip oldukları çiftlik hayvanlarını satarken kedi ve köpek gibi ticari değeri olmayan hayvanlarını ise terk etmişlerdir.

Çoğunlukla kedi ve köpeklerden oluşan evcil hayvanlar, sahiplerinin ölmesi veya terk edilme sonucu sahipsiz kalmaktadırlar. Türkiye'de, yılın belirli dönemlerinde sahil beldelerinde yaşayan çok

sayıda insan, edindikleri petleri, bu beldelerden ayrılırken terk etmektedirler. Bu durum, sahihsiz hayvan sayısını giderek artıran faktörlerden biri olarak görülmektedir.

Doğa ile bağı kısmen koparılan ve doğal ortamda yaşama yetisini kaybeden bu hayvanlar yerleşim yerlerinin içinde ve civarında zor koşullarda yaşam mücadelesi vermektedirler. Barınmak ve etolojilerine uygun davranışları gerçekleştirmek için uygun ortamlara sahip olmamaları, düzenli ve yeterli beslenememeleri, sağlık sorunları, kötü muamele ve itlafa maruz kalmaları sokak hayvanlarının karşılaştıkları önemli sorunlardandır.

Günümüzün modern kentlerinde ise, insan-hayvan ilişkisinin boyutu farklılaşmış, üretkenliğin ve uzmanlığın ön planda olduğu kentlerde, insan-evcil hayvan (pet) ilişkisi sevgi, arkadaşlık, yalnızlığı paylaşma ilişkisine dönüşmüştür. Bu hayvanlar birer aile bireyi olarak görülmektedirler.

Sokak hayvanlarına ilişkin etik değerlerimiz, onlara karşı tutum ve davranışlarımızı yönlendirmektedir. Olumsuz etik değerlerin olumlu değerlere dönüşmesi bu hayvanlara ilişkin bilinç ve duyarlılığın artırılması ile geliştirilebilir. Bu çalışmada genelde hayvanlara, özelde sahihsiz hayvanlara ilişkin etik yaklaşımlar irdelenecek, bu hayvanların sorunları ile bu sorunlara ilişkin yasal

düzenlemeler ve uygulamalar incelenecek ve değerlendirilecektir. Çalışma, bilinç ve duyarlılık yaratmak suretiyle sokak hayvanlarına ilişkin olumlu etik değerlerin oluşturulmasına ve sorunlarının çözümüne yönelik çabaların yoğunlaştırılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Etik, bir bireyin ne yapması gerektiğini ve en iyi davranış biçimini gerekçeleriyle birlikte belirlemeye çalışır. Etik bir insanın, birey ve toplumun bir üyesi olarak, ne yapması gerektiğine karar verme faaliyetidir. Etiğin bir alt disiplini olan biyoetik, yaşam bilimleri ile ilgili etik soruları araştırır (National Institutes of Health, 2009, s. 3). Ekolojik etik, çevre etiği, tıp etiği, tıbbi biyoetik, klinik etik ve klinik biyoetik biyoetiğin kapsamı altına girer (Ülman, 2010, s. 2).

Hayvan Hakları İle İlgili Düşünsel Gelişmeler

İnsanlar, geçmişten bu yana değişen imkân, koşul ve ihtiyaçlarına uygun normlar oluşturmuşlardır. Bu normlar arasında yer alan etik normlar zaman içerisinde değişim göstermiştir. İnsan ilişkilerinde etik değerlerin adil olmadığı ve gücü elinde tutan sınıf ve toplumlara hizmet ettiği söylenebilir. İnsanların köleleştirilmesi, “medeniyet/adalet/demokrasi” götürmek bahanesi ile daha zayıf ülkelerin güçlü devletler tarafından işgal edilmesi, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmaması normal karşılanmıştır.

İnsanlar, bilim ve teknolojinin olanaklarından yararlanarak hayvanlara karşı da büyük bir üstünlük elde etmişlerdir. İnsanlar ile hayvanlar arasındaki ilişkilere dair etik değerler insanlar tarafından oluşturulup adil olması beklenmemektedir. Bu etik değerler ve insan hayvan ilişkileri genellikle insanın yararına ve hayvanların aleyhine gelişmiştir.

Antik çağlardan bu yana “etik” konusunda çalışmalar yapan bilim insanları ve filozoflar, insan ile hayvan arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışmışlar, farklı teoriler ve yaklaşımlar ortaya koymuşlardır.

Antik çağ filozoflarından Aristoteles’e (İ.Ö. 384-322) göre canlılar arasında, onların yetenekleri temelinde bir hiyerarşi vardır. Tüm canlılar (bitki, hayvan ve insan) beslenme ve gelişme yeteneğine sahiptirler. Ancak, sadece hayvanlar ve insanlar bilinç düzeyine sahiptir. Bitkiler, hayvanların ve insanların ihtiyaçlarına hizmet etme fonksiyonuna sahiptir. Öte yandan, insan hayvandan üstündür ve hayvanlar da insanların ihtiyaçlarına hizmet etmek için vardır. Aristoteles’e göre bu “doğal ve uygun” bir durumdur (Animals and Ethics, n.d.: 1. Indirect Theories, parag. 2).

Aristoteles, algılama hissine sahip ama akıl yürütme yetisinden yoksun olan hayvanların doğal sıralamada, insanların gerisinde yer aldıklarının altını çizmiş, bu nedenle de hayvanları ikinci sırada görmekten çekinmemiştir (De Grazia, 2006, s. 14). Aristoteles, tüm hayvanların insan için var olduğunu, doğanın her şeyi özellikle insan uğruna yapmış olduğunu savunmuştur (Des Jardins, 2006, s. 200).

Aristoteles'ten 16 yüzyıl sonra yaşayan filozof St. Thomas Aquinas (1225-1274)'a göre, hayvanlar, hareketlerini yönetemedikleri için sadece bir araçtırlar ve onlar eylemlerini doğrudan yönetebilen insanların yararı için vardır (Animals and Ethics, n.d.: 1. Indirect Theories, parag. 3).

Thomas Aquinas, ilahi düzene göre, hayvanların, insanların kullanması için yaratıldığını açıklamış, insanların hayvanları öldürerek ya da kullanarak onlara haksızlık etmiş olmayacağını savunmuştur. Aquinas da aynen Aristoteles gibi “hayvanlar, düşünme ve seçme yeteneğine sahip zihinleri olmadığı için, kendi başlarına ahlaki yönden ilgi duyulmaya değer bulunmazlar” inancına sahip olmuştur (Des Jardins, 2006, s. 200, 201).

Bu düşünürler, insanın sahip olduğu bazı yetenek ve özelliklere sahip olmamaları nedeniyle hayvanları etik değerler

atfetmeye layık bulmamış, antroposentrik yaklaşımı benimsemişlerdir. Her canlı türü, canlılar toplumunun eşit üyesi olup, her birinin farklı yetenek ve özelliklere sahip olmaları, türler arasında etik yönden ayrımcılık yapılmasını gerektirmemektedir. Türlerin farklı özelliklerde olmaları, onların uyum içerisinde bir arada yaşamaları için gereklidir. İnsanlar ile hayvan türleri arasında, beslenme ihtiyacı, acı ve kaygı duyma, neslini devam ettirme, toplum halinde yaşama gibi pek çok ortak özellik de bulunmaktadır.

Immanuel Kant'ın (1724-1804) hayvanların ahlaki statülerine ilişkin anlayışının önemli bir bölümü, onun *gönüllülük* kavramının dayanmaktadır. Kant'a göre, hem hayvanların hem de insanların eylemlerini zorlayan istekleri varken, sadece insan arzularını frenleyebilmektedir. Bu yetenekten yoksun olan hayvanların arzuları yoktur ve bu nedenle de hayvanlar otonom olamazlar. Kant'a göre, hiçbir arzusu olmadığı için hayvanlar herhangi bir *özdeğere* (*intrinsic value*) sahip değillerdir (Animals and Ethics, n.d.: 1. Indirect Theories, parag. 5).

Rene Descartes'e (1596-1650) göre, hayvanlar, bilinçliymiş gibi davranabilen ama gerçekte öyle olmayan, otomatik makinelerdir. Varlıkları, materyal (fiziksel) ve ruhsal olarak iki guruba ayıran Descartes, hayvan davranışlarının tamamen mekanik terimlerle açıklanabileceğini, insan davranışlarının ise karmaşık ve özgün olması

ve insanın düşüncelerini ifade edebilme yeteneğinde olması nedeniyle mekanik terimlerle açıklanamayacağını vurgular. (Animals and Ethics, n.d.: 1. Indirect Theories, parag. 8-10).

Hayvan özgürlüğü konusundaki çalışmaları ile Avrupa ve Birleşik Amerika'da güçlü bir hareketi başlatan ve felsefi etik anlayışını hayvanlara doğru genişletmek için önemli çalışmalar yapan Peter Singer, hayvanların ahlaki ilgi alanının dışında tutulmasının eskiden zenciler ile kadınlara karşı takınılan tavırlara benzer olduğunu öne sürmüştü, bu noktada *Speciesism* (türçülük) terimini kullanmıştır (Des Jardins, 2006, s. 225).

Singer, hayvanların acı duydukları için çıkar sahibi olduklarını ifade etmektedir. Dolayısıyla acı çeken hayvanların ahlaki ilgi görmeye ehliyetleri vardır. Singer'ın yaklaşımı, *özel iyilik* kavramını açıklamakta ve insanın ahlaki sorumluluğunun toplam acı duyma miktarının azaltılması olduğunu söylemektedir (Des Jardins, 2006, s. 228).

Sungurbey, insanın canlılar dünyasında kendi çıkarları doğrultusunda bir hiyerarşi yarattığını, bu hiyerarşinin türçülüğe yol açtığını belirtmiştir. Sungurbey, türçülüğün insanın, hayvanların kendisi gibi acı çekmediğini düşünmesine yol açtığını, oysa bunun tam tersinin ortaya konulduğunu, hayvanın da insan gibi fiziksel ve

psikolojik acı çektiğini, ayrıca zihinsel faaliyetlerinin olduğunu vurgulamıştır (Sungurbey, 1992, s. 9-10).

Hayvan hakları konusunda önemli çalışmalar yapan ve hayvanların insanlarla aynı haklara sahip olduğunu iddia eden diğer bir araştırmacı da Tom Regan'dır. Regan, Singer'dan farklı olarak, hayvanlara yapılan yanlış davranışların, acıdan ve eziyetten kaynaklanmadığına inanmaktadır. Kimi hayvanların sahip olduğu özsel etik değerini yadsınarak, hayvan haklarının ihlal edilmesine yol açtığını ifade eden Regan, temel yanlışın hayvanların yiyecek, cerrahi müdahaleler, spor ya da para için kullanılabilir kaynaklar olarak görülmesine olanak veren sistem olduğunu vurgulamıştır (Des Jardins, 2006, s. 233).

Regan, hayvanların da insanlar gibi yaşamın öznesi olduğunu, inanç ve arzu, algı, bellek ve bir gelecek duygusuna sahip olduklarını, arzu ve hedeflerine ulaşmak için eyleme geçme yeteneklerinin olduğunu, bu nedenle insanların çıkar ve yararı için kullanılmayacağını savunur (Regan, 1983, s. 243).

Bütün organizmaların ve yaşam formlarının insanlarla eşit önemde tutulduğu *Canlı Merkezli Yaklaşımda*, yaşam tüm türlerin hakkı olarak görülmekte (Genç, 2007, s.38); Albert Schweitzer'in (1875-1965) ortaya koyduğu *Yaşama Saygı Etiği* ve Serres'in *Doğayla*

Sözleşme görüşü bu noktada önem arz etmektedir (Ertan, 1998, s. 129,134).

Modern Çevre Etiği'nin gelişmesinde etkili olan Rand Aldo Leopold, insanı diğer türlerle beraber biyolojik toplumun yurttaşları saymış (Genç, 2007, s. 37), *Toprak Etiği* adlı eserinde, hayvanların biyotik topluluğun bireyleri olduğunu ve insanın biyotik topluluğa hükmedici rolünden vazgeçmesi gerektiğini vurgulamıştır. (Özdağ, 2011, s. 31).

Leopold, ahlaki etiği, “canlı hakları” dediği kuşları, toprağı, suları, bitki ve hayvanları kapsayacak şekilde genişletmek gerektiğinin altını çizmektedir. Diğer yandan Leopold, doğal nesnelerin insanların yararına yöneltilebilecek *kaynaklar* olarak kullanılabileceği ve kullanılması gerektiği yolundaki inancını da hiç terk etmemiştir (Des Jardins, 2006, s. 356).

Biyotik yurttaş olmanın bir sorumluluk olduğunu belirten Leopold, insanların, hayvanların kalabalık ve en güzel türlerinin çoğunu ortadan kaldırdığını söyler (Özdağ, 2011, s. 33). Çevreyi korumak için sadece bilinçli olmanın yeterli olmadığını söyleyen Leopold'ün doğru ve yanlış kavramı oldukça basittir: “Bir şey, biyotik toplumun bütünlüğünü, dengesini ve güzelliğini koruyorsa doğru, değilse yanlıştır” (Genç, 2007, s. 37,38).

Hayvan hakları konusunda insan merkezci yaklaşımlara en büyük darbeyi vuranlardan biri de Jeremy Bentham olmuştur. Bentham, etiği, “insanların eylemlerini çıkarları söz konusu olan kesim adına mümkün olan en büyük miktarda mutluluğu üretmeye yöneltme sanatı” olarak tanımlamıştır (Bentham, 2008, s. 389).

Ahlak felsefesinde *yararcılık okulunun* kurucusu olan Bentham, herkesin bir sayılması, hiç kimsenin birden fazla sayılmaması, başka bir deyişle, belli bir eylemden etkilenen bütün varlıkların çıkarlarının göz önünde tutulması ve diğer bütün varlıkların çıkarlarıyla eşit derecede önemli sayılması gerektiğini ifade etmiştir (Singer, 2005, s. 48).

Ahlak ve Yasamanın İlkelerine Giriş adlı kitabının 17 nci bölümünde *Ceza Hukukunun Sınırları* başlığı altında, Bentham, insanın yönetiminin etki alanında olan mutluluğa duyarlı ajanları ikiye ayırmıştır: Birincisi, şahıs olarak nitelendirilebilecek insanlar, ikincisi de çıkarları ihmal edilen hayvanlardır (Bentham, 2008, s. 389).

Antroposentrik etik yaklaşımların değişen koşul ve ihtiyaçlardan dolayı önce hayvanları da etik değerler kapsamına alan yaklaşımlara, daha sonra ise biyosentrik veya ekosentrik yaklaşımlara evrildiği görülmektedir. Bununla birlikte, mevcut hukuksal

düzenlemelerin ve uygulamaların halen antroposentrik nitelikte olduğu görülmektedir. Hayvanlara zarar veren ya da öldüren kişilerin cezasız kalması ya da yalnızca para cezası ile cezalandırılmaları antroposentrik yaklaşıma örnektir.

Hayvan Hakları Hareketi, 18. ve 19. yüzyıllarda özellikle evcil hayvanlara yapılan zulmü önlemek amacıyla kurulan çeşitli insancıl derneklerle başlamıştır. *Hayvan Hakları Öğretisi*, çevre hareketinden önce ortaya çıkmıştır. Çevre hareketi ve etiği içinde sayılması ise insanın dışındaki canlılardan bir kısmının korunmasını amaçlamasından ve ilgi alanının çevre etiğinin ilgi alanıyla kısmen örtüşmesinden kaynaklanmaktadır (Ünder, 1996, s. 164).

Hayvan Hakları İle İlgili Hukuksal Düzenlemeler

Geleneksel hak kavramı, hayvanları ahlaksal ve hukuksal haklara sahip kılacak biçimde genişlemektedir (Ünder, 1996, s. 164). Son zamanlarda birçok açıdan gelişmekte olan hayvan hakları düşüncesi hukuksal düzenlemelerde de yer almaya başlamıştır.

Uluslararası Hukuksal Düzenlemeler

15 Ekim 1978'de Paris UNESCO evinde ilan edilen “Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi”, insan türü ile diğer türler arasındaki

ilişkiler konusunda felsefi bir tutumun ifadesidir. Bu felsefe, yaşam karşısında bütün türlerin eşitliğini bildirmektedir. Bu Bildirgenin *eşitçilik* kavramı iyi anlaşılmalıdır. Bütün hayvanlar yaşam önünde eşit doğarlar ve dolayısıyla var olma hakkına sahiptirler. Bu durum, bütün türlerin doğal denge içinde yaşama hakkına sahip olduğunu kabul etmek demektir. Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin insanlığa önerdiği şey bir felsefe, ahlaki tutum ve biyolojik etik olup, insan aklı ve ahlakının tarihinde önemli bir aşamadır (Sungurbey, 1992, s. 8-11).

Türkiye'nin de imzaladığı bu Bildirge 10 maddeden oluşmakta, bütün hayvanların biyolojik denge kavramı içinde var olmak bakımından eşit haklara ve saygı gösterilme hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bildirgede, hayvanlara zalimane davranışlarda bulunulamayacağı, ölü bir hayvana saygıyla davranılması gerektiği belirtilmiştir. Bildirgede, hayvanlar üzerinde yapılan fiziksel ya da psikolojik acı çekmeye sebep olan deneyler hayvan haklarının ihlali olarak değerlendirilmiş, zorunluluk olmaksızın bir hayvanın öldürülmesini içeren her kanun ya da buna yol açan her karar, yaşama karşı işlenmiş suç kapsamında tanımlanmıştır. Bununla birlikte hayvanların kendilerine özgü yasal statüleri ve haklarının hukuk tarafından tanınmak zorunda olduğu ve de hayvanların güvenliğinin koruma altına alınması konusunun devlet

örgütleri düzeyinde temsil edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Sungurbey, 1992, s. 5-7).

1987 yılında Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerce imzalanan “Amsterdam Anlaşması”¹ nda ve AB yasal düzenlemelerinde hayvanlar, “duygulara sahip canlılar” olarak kabul edilmiştir. 1987 yılında imzaya açılan 125 no’lu “Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi” ne² 16 AB Üye Devleti taraf olmuş, İtalya ve Hollanda Sözleşme’yi imzalamakla birlikte, henüz onay sürecini tamamlamamıştır. Sözleşme’ye taraf olan devletlere, sokak hayvanlarına ilişkin olarak bir takım yükümlülükler getirilmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011, s. 2).

Bu Sözleşme’nin önsözünde, insanoğlunun yaşayan bütün canlılara karşı ahlaki bir sorumluluk taşıdığı, evcil hayvanlara yönelik muamelelerde ortak bir standart oluşturarak sorumluluk geliştirmenin temel hedef olduğu belirtilmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011, s.2).

¹ Kaynak: Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts,

<http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf>,

² Kaynak: ETS 125 – Protection of pet animals, 13.XI.1987, Strasbourg, 13.XI.1987, 10.09.2012.
www.avrupakonseyi.org.tr/antlasma/aas_201o.htm , 10.09.2012.

Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ni Türkiye, 2003 tarihinde kabul etmiş olup, Sözleşme'nin III. Bölümünün 12. maddesi, “Sahipsiz Hayvanlar İçin Alınacak Önlemler” başlığını taşımaktadır. Buna göre taraf ülkeler, başıboş hayvan sayısının sorun yarattığını düşünürse, hayvanlara ağrı, acı ve ızdırap çekmelerine sebep vermeyecek şekilde sayılarını azaltmak için uygun yasal ve idari tedbirleri almakla yükümlü kılınmışlardır.

Bu tedbirlerle ilgili olarak, eğer sahipsiz hayvanlar yakalanacak ise, bunun hayvana fiziksel ve manevi olarak en az seviyede acı verecek şekilde gerçekleştirilmesi ve yakalanan hayvanların muhafaza edilmesi veya öldürülmesi işlemlerinin bu Sözleşme'de belirtilen prensiplere uygun olarak veteriner hekim veya uzman kişilerce gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Sözleşme, insanın yaşayan tüm canlılara ahlaki bir yükümlülüğünün olduğunu tanımakta ve bilgi veya bilinç noksanlığı nedeniyle, bazen, ev hayvanlarına karşı davranışların önemli ölçüde değiştiğini kaydetmektedir.

Sahipsiz köpekler Avrupa'nın temel sorunlarından biri olup, Dünya Sağlık Örgütü'ne göre 1990 yılında, dünya üzerindeki köpek sayısının 500 milyon olduğu (insan nüfusunun 10'da biri kadar) ve bunun %75'inin de başıboş olduğu tahmin edilmektedir. Avrupa ülkelerinin birçoğunda başıboş köpeklerin itlafına çok az rastlandığı, daha çok kısırlaştırma ve barındırma yöntemlerinin tercih edildiği görülmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2008, s.1).

Nazi Almanya'sında pek çok ekosentrik görüşün yasalastığı görülmüştür. İnsanlar üzerinde acımasız uygulamalara onay veren bir anlayışın hayvanlar konusunda üst düzeyde duyarlılık göstermesi karşıtlık gibi görülse de Hitler'in dünya görüşü ile gayet uygun bir tutarlılık içinde olduğu anlaşılmaktadır. Yani ırksal çeşitliliğin korunması durumu ile ilgili olduğu söylenebilir (Çobanoğlu, 2009, s. 131).

Özellikle Belçika, Danimarka, Almanya, Hollanda ve İsveç'te sokak hayvanlarının kontrolüne ilişkin oldukça etkili bir yasal zemin bulunmakta olup, söz konusu mevzuatın uygulanmasından yerel otoriteler sorumlu tutulmaktadır. Bu ülkelerde sokak hayvanlarına yönelik zorunlu kayıt sistemi uygulanmakta olup, köpeklerin kalıcı olarak tanımlanmasında mikroçip veya dövme (tattoo) yaygın olarak kullanılmaktadır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011, s.6).

Sokak hayvanlarıyla mücadele noktasında, hayvanlar barınaklara yerleştirilmekte, bazı ülkelerde köpekler ötenazi işlemine tabi tutulabilmektedir. İspanya, Portekiz ve AB'ye yeni üye olan devletlerde ise sokak hayvanları ciddi bir problem olarak görülmektedir. Sokak hayvanlarına ilişkin yasal mevzuat mevcut olmakla birlikte uygulama noktasında bazı sorunlar yaşanmaktadır. Sokak hayvanlarının kayıt altına alınması ve tanımlanması zorunlu olmasına rağmen, ulusal düzeyde bu şartların tam olarak karşılanmadığı ve yetkili otoritelerin denetimlerini etkin olarak gerçekleştirmediği görülmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011, s.6).

Bununla birlikte, Portekiz'de, 1999 yılında çıkarılan Hayvanları Koruma Kanunu'nda başıboş sokak hayvanlarının ıslahı ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Buna göre, şehirlerde başıboş hayvanların sayısı soruna yol açarsa, belediyeler telafisi mümkün olmayan hasar ya da acılara yol açmamaya özen gösteren yöntemler kullanmak kaydıyla bu hayvanların sayısını azaltabilmektedirler. Görüldüğü gibi burada hayvanların kamu sağlığını tehdit etmesi değil, başıboş hayvanların sayısındaki artış, itlafa sebep olarak gösterilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2008, s. 1-2).

Letonya'da, başıboş hayvanlarda kısırlaştırma ve barındırma yöntemi uygulanırken, Bulgaristan'da başıboş sokak köpekleri yerel

otoriteler tarafından toplatıldıktan sonra kısırlaştırılmakta ve barınma evleri aracılığıyla koruma altına alınmaktadır. İsveç'te Hayvanları Koruma Kanunu 1988 yılında yürürlüğe girmiş, kamu sağlığını tehdit eden, tedavisi mümkün olmayacak şekilde yaralı veya hasta olan sokak hayvanlarının acilen itlaf edilmesi kararlaştırılmıştır. Söz konusu itlaf, ancak veteriner hekimler tarafından yapılmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2008, s. 2).

Norveç'te 2003 yılında revize edilen Hayvan Gönenci Kanunu, köpekler ile ilgili özel düzenlemeler getirmiştir. Macaristan'da 2 milyona yakın olduğu tahmin edilen başıboş köpeklerin kimliklerinin belirlenmesi için mikro çip uygulamasına geçilmesi öngörülmektedir. Tayvan'da, köpeklerle karşı uygulanan işkence ileri düzeydedir. Sokak köpeklerini itlaf etme yöntemi de oldukça zalimanedir. Başıboş köpekleri toplayarak bir kafese koymak ve içi su dolu bir tankta boğulmalarını beklemek bir tür gelenek halini almıştır. Mısır'da, özellikle başkent Kahire'de, köpekler yakın mesafeden vurularak etkisiz hale getirilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2008, s. 2).

Birleşik Krallık'ta, sokak hayvanlarına ilişkin olarak benimsenen politikalar sayesinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ötenazi ve kısırlaştırma, başvurulan yöntemler arasındadır. Hayvan hakları, Ceza Kanunu'nda düzenlenmiş ve hayvan haklarına aykırı

muameleler suç olarak addedilmiştir. Hayvanların öldürülmesi, hayvan cinayetleri başlığı altında düzenlenmiş olup, yasal olmayan yöntemlerle ve izinsiz olarak hayvanları öldürmek yasal yaptırıma bağlanmıştır. Öldürülen hayvanların çaresizlik, hastalık ya da hamilelik gibi durumları söz konusu olduğunda ise, suçun derecesi artmaktadır.

Fransa'da da, benzer şekilde hayvan hakları ile ilgili düzenlemeler Ceza Kanununda yer almış, hayvan haklarına aykırı muameleler suç olarak addedilmiş, tanımlama ve kayıt altına alma işlemlerinin gerçekleştirilmesi bir zorunluluk haline getirilmiştir. Bununla beraber, uygulamada ciddi sorunlarla karşılaşıldığı bilinmektedir. Kaybolan veya terk edilen sokak hayvanları geçici bir süre için barınaklarda tutulmakta, sahibi bulunamayan ya da yeni sahiplendirilemeyen hayvanlara, veteriner hekimler gözetiminde ötenazi uygulanabilmektedir. Bu durum, hayvanların sağlıklı ve genç olup olmadığına bakılmaksızın itlaf edilmesi sonucunu doğurması nedeniyle hayvanseverler tarafından sıkça eleştirilmektedir. İtalya'dasokak hayvanları sayısının kontrol altında tutulabilmesi için cerrahi kısırlaştırma yaygın olarak kullanılmaktadır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011, s. 7).

Türkiye’deki Hukuksal Düzenlemeler

Türkiye’de, hayvan hakları ile doğrudan ilgili bir hukuk düzenlemesi 2004 yılına dek bulunmamaktadır. “5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu”¹ 1 Temmuz 2004 tarihinde çıkarılmış olmakla birlikte, söz konusu Kanunun antroposentrik bir bakış açısı ile hazırlandığı hemen göze çarpmaktadır.

¹24.06.2004 tarihli ve 25509 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Hayvanların her türlü mağduriyetinin önlenmesini sağlamak Hayvanları Koruma Kanununun amaçları arasında bulunmaktadır. Kanunun sokak hayvanlarını ilgilendiren önemli maddeleri şu şekilde sıralanabilir: 4. maddede; “bütün hayvanlar eşit doğar ve bu Kanun hükümleri çerçevesinde yaşama hakkına sahiptir (madde 4/a)” ve “evcil hayvanlar, türüne özgü hayat şartları içinde yaşama özgürlüğüne sahiptir. Sahipsiz hayvanların da sahipli hayvanlar gibi yaşamları desteklenmelidir” (madde 4/b) hükümleri yer almaktadır. Bunun yanı sıra, 4. maddenin c bendinde, “hayvanların korunması, gözetilmesi, bakımı ve kötü muamelelerden uzak tutulması için gerekli önlemler alınmalıdır” hükmü yer almaktadır.

Kanun, yerel yönetimlerin, gönüllü kuruluşlarla işbirliği yaparak, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunma, bakım ve tedavilerinin sağlanması için hayvan bakımevleri ve hastaneler kurmalarını ve eğitim çalışmaları yapmalarını öngörmektedir (madde

4/j). Ayrıca Kanun, kontrolsüz üremeyi önlemek amacıyla, toplu yaşanan yerlerde beslenen ve barındırılan kedi ve köpeklerin sahiplerince kısırlaştırılmasını hükmetmiştir (madde 4/k).

“Hayvanların Korumasına Dair Uygulama Yönetmeliği (2006)”² uyarınca, geçici bakımevlerine getirilen hayvanların sahiplendirilmesi için belediye tarafından belediye ilan panoları ile belediyenin internet ortamında ve diğer tüm yayın organlarında duyuru yapılmakta ve sahiplendirilme teşvik edilmektedir. Geçici bakımevlerinde on gün süre ile gerekli duyurular yapıldığı halde sahiplendirilemeyen hayvanların, kontrolleri, aşıları ve tıbbi müdahaleler ile kısırlaştırılmaları yapıp kayıt altına alındıktan sonra alındıkları ortama geri bırakılmaları gereklidir.

²12.05.2006 tarihli ve 26166 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Hayvanları Koruma Kanunu’nun (2004) I. Bölümü’nde, “Sahipsiz ve Güçten Düşmüş Hayvanların Korunması” başlığı altındaki 6. maddesinde şu ifadeler yer almaktadır: “Sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların, 3285 sayılı “Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanunu”nda öngörülen durumlar dışında öldürülmeleri yasaktır. Güçten düşmüş hayvanların ticari ve gösteri amaçlı veya herhangi bir şekilde binicilik ve taşımacılık amacıyla çalıştırılmayacağı

belirtilmektedir. Bununla birlikte, sahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların, en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerine götürülmesinin zorunlu olduğu, hayvanların öncelikle söz konusu merkezlerde oluşturulacak müşahede yerlerinde tutulmasının sağlanacağı ve müşahede yerlerinde kısırlaştırılan, aşılanan ve rehabilite edilen hayvanların kaydedildikten sonra öncelikle alındıkları ortama bırakılmalarının esas olduğu açıklanmıştır.

Kanunun, II. Bölümü'nde "Hayvanlara Müdahaleler" Başlığı altındaki 7. maddede; kontrolsüz üremenin önlenmesi için, hayvanlara acı vermeden kısırlaştırma müdahalelerinin yapılacağı belirtilmiştir. Kanunun 8. maddesinde ise bir hayvan neslini yok edecek her türlü müdahale yasaklanmıştır. Yine aynı maddede, bir hayvana tıbbi amaçlar dışında, onun türüne ve etolojik özelliklerine aykırı hale getirecek şekilde ve dozda hormon ve ilaç vermek, çeşitli maddelerle doping yapmak, hayvanların türlerine has davranış ve fiziki özelliklerini yapay yöntemlerle değiştirmenin yasak olduğu ifade edilmiştir.

Kanunun 9. maddesi uyarınca, hayvanların; bilimsel olmayan teşhis, tedavi ve deneylerde kullanılmayacakları, tıbbi ve bilimsel deneylerin uygulanması, deneylerin hayvanları koruyacak şekilde yapılması ve deneylerde kullanılacak hayvanların uygun biçimde

bakılması ve barındırılması esas alınmıştır. Ayrıca, “başkaca bir seçenek olmaması halinde hayvanlar bilimsel çalışmalarda deney hayvanı olarak kullanılabilir” ibaresine de aynı maddenin devamında yer verilmiştir.

Kanunun III. Bölümü’nde, 10. maddede; hayvanların ticari amaçla film çekimi ve reklam için kullanılması ile ilgili hususların izne tabi olduğu, hayvanların acı, ıstırap ya da zarar göreceği şekilde, film çekimi, gösteri, reklam ve benzeri işler için kullanılmayacakları belirtilmiştir. Bununla birlikte hasta, sakat ve yaşlı durumda bulunan veya iyileşemeyecek derecede ağrısı veya acısı olan bir hayvanı usulüne uygun kesmek ya da ağrısız öldürme amacından başka bir amaçla birine devretmek, satmak veya almak yasaklanmıştır.

Kanunun 11. maddesinde, hayvanları başka bir canlı hayvanla dövüştürmenin yasak olduğu, folklorik amaca yönelik şiddet içermeyen geleneksel gösterilerin ise Bakanlığın uygun görüşü alınarak İl Hayvanları Koruma Kurullarından izin alınmak suretiyle düzenlenebileceği öngörülmüştür. Kanunun 13. maddesi gereğince kanuni istisnalar, tıbbi ve bilimsel gerekçeler ile gıda amaçlı olmayan, insan ve çevre sağlığına yönelen önlenemez tehditler bulunan acil durumlar dışında yavrulama, gebelik ve sütanneliği dönemlerinde hayvanların öldürülemeyeceği hükme bağlanmıştır. Yine aynı

maddede, öldürme esas ve usullerinin Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirleneceği ifade edilmektedir.

Hayvanlarla ilgili yasak olan durumlar 14. maddede açıklanmış olup, bu durumlar arasında; hayvanlara kasıtlı olarak kötü davranmak, acımasız ve zalimce işlem yapmak, dövme, aç susuz bırakmak, aşırı ısıya ve soğuğa maruz bırakmak, bakımlarını ihmal etmek, fiziksel ve psikolojik acı çektirmek, hayvanları, gücünü aştığı açıkça görülen fiillere zorlamak, hayvanlara içki, sigara, uyuşturucu gibi bağımlılık yapan yiyecek veya içecekler vermek, kesim için yetiştirilmiş hayvanlar dışındaki hayvanları ödül, ikramiye ya da prim olarak dağıtmanın ve de hayvanlara işkence yapmak yer almaktadır.

Yine 14. maddede, sahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerine götürülmesinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca 20. maddede, hayvanların korunması ve gönenci amacıyla, televizyonlarda ayda en az iki saat eğitici yayınların yapılmasının esas olduğu belirtilmiştir.

Ancak, ülkemizde bu konudaki uygulamada önemli eksiklikler bulunmakta, söz konusu yasanın doğru bir şekilde uygulamaya konulamaması nedeniyle hayvan hakları, medeni bir ülkede olması gereken düzeye henüz gelememiştir. Hayvanlara yapılan tecavüzler,

işkenceler, toplu itlaflar engellenememiştir. Ayrıca, Sungurbey (1992:370)'in de ifade ettiği gibi, bir iki hayvan kuduz ya da hasta diye yüzlerce, binlerce kedi ve köpeği öldürmenin anlamsız olduğu söylenebilir.

Oysa AB ülkelerindeki hayvan hakları, ulusal yasalarda *hayvanlarda kişilik* kavramını tartışabilecek boyutlara ulaşmış ve AB çerçeve sözleşmelerinde hayvanlar artık mal değil, hissetme yeteneğine sahip varlıklar olarak kabul edilmiştir (Dodurka, 2010).

“Türk Ceza Kanunu'nun (2004) ”¹ 151. maddesi uyarınca haklı bir neden olmaksızın, sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hale getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişi hakkında mağdurun şikayeti üzerine, dört aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası verilmektedir.

¹12.10.2004 tarihli ve 25611 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Ayrıca 177. maddede ise, “gözetimi altında bulunan hayvanı başkalarının hayatı veya sağlığı bakımından tehlikeli olabilecek şekilde serbest bırakan veya bunların kontrol altına alınmasında ihmâl gösteren kişi, altı aya kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır” ibaresi yer almaktadır.

Türk Hukuk Sistemi'nde, hayvanların vücut bütünlüğüne yönelik saldırılar, işkence benzeri fiiller “suç” değil “kabahat” olarak değerlendirilmekte ve bu kapsamda yaptırım olarak sadece idari para cezaları öngörülmektedir. Bununla beraber, yaptırımlar yetersiz kalmakta, hayvanlara yönelik “suç” işleyenler, mahkeme karşısına dahi çıkarılmamaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de, sokak hayvanlarının korunması konusunda uygulamada bazı önemli eksiklikler bulunmaktadır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011, s. 10).

Değerlendirme

İnsan-hayvan ilişkileri ve buna ilişkin etik değerler ekonomik ve toplumsal gelişmeler doğrultusunda değişmiştir. Buna paralel olarak antroposentrik yaklaşımlar biyosentrik yaklaşımlara evrilmektedir.

Ekonomik odaklı olan geleneksel insan-hayvan ilişkileri, günümüzün modern kentlerinde sevgi ve paylaşım odaklı ilişkiye evrilmiştir. Benzer bir ilişkinin sahipsiz sokak hayvanları ile kent toplumları arasında da kurulması gerektiği söylenebilir.

Sokak hayvanlarının sayısı, çeşitli nedenlerle artmaktadır. Doğal ortamda yaşama yetisini kaybeden bu hayvanlar yerleşim yerlerinin içinde ve civarında zor koşullarda yaşam mücadelesi

vermektedirler. Barınmak ve etolojilerine uygun davranışları gerçekleştirmek için uygun ortamlara sahip olmamaları, düzenli ve yeterli beslenememeleri, sağlık sorunları, kötü muamele ve itlafa maruz kalmaları sokak hayvanlarının yaşadıkları sorunlardır. Bu sorunların çözümüne yönelik çabaların yoğunlaştırılması insanın etik sorumluluğundadır.

Sokak hayvanları ile ilgili veri ve bilgi sınırlıdır. Bu hayvanların sorunlarının çözülmesine yönelik politikalar ile yasal ve yönetsel düzenlemelere temel oluşturacak veri ve bilgilerin elde edilmesi için yeni çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu nedenle makalenin yazarları tarafından konuyla ilgili bir alan araştırması yapılması planlanmaktadır.

İnsanlar tarafından evcilleştirilen, insanların yaşamını ve neslini sürdürebilmesinde önemli katkısı olan bu hayvanlar, günümüzde sahipsiz kalmışlardır. Ayrıca, sahipsiz kalmış bu hayvan türlerinin günümüzde de bazı toplumsal yararları olduğu, gelecekte ise bu hayvanlara yeniden ihtiyaç duyabileceğimiz unutulmamalıdır. Bu nedenlerle, sahipsiz hayvanların korunmalarının ve nesillerini sürdürmelerinin sağlanması insanın etik sorumluluğudur.

Özet

Sokak hayvanlarının yaşadığı sorunların önemli boyutta olduğu söylenebilir. Barınmak ve etolojilerine uygun davranışları gerçekleştirmek için uygun ortamlara sahip olmamaları, düzenli ve yeterli beslenememeleri, sağlık sorunları, kötü muamele ve itlafa maruz kalmaları sokak hayvanlarının karşılaştıkları önemli sorunlardandır. Sokak hayvanlarına ilişkin etik değerlerimiz, onlara karşı tutum ve davranışlarımızı yönlendirmektedir. Olumsuz etik değerlerin olumlu değerlere dönüşmesi bu hayvanlara ilişkin bilinç ve duyarlılığın artırılması ile geliştirilebilir.

Bu çalışmada genelde hayvanlara, özelde sahipsiz hayvanlara ilişkin etik yaklaşımlar irdelenmiş, bu hayvanların sorunları ile bu sorunlara ilişkin yasal düzenlemeler ve uygulamalar incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışma, bilinç ve duyarlılık yaratmak suretiyle sokak hayvanlarına ilişkin olumlu etik değerlerin oluşturulmasına ve sorunlarının çözümüne yönelik çabaların yoğunlaştırılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

İnsan-hayvan ilişkileri ve buna ilişkin etik değerler ekonomik ve toplumsal gelişmeler doğrultusunda değişmiştir. Buna paralel olarak antroposentrik yaklaşımlar biyosentrik yaklaşımlara evrilmektedir.

Öte yandan Türkiye’de Hayvan Hakları ve Refahı ile ilgili hukuki düzenlemelerin antroposentrik yapısının biyosentrik biçime dönüştürülmesine olan ihtiyaç önemini korumaktadır. Bir diğer ihtiyaç ise, insanların sokak hayvanlarına bakış açısının değişmesi ve bu noktada bilinç düzeylerinin yükseltilmesidir.

Ekonomik odaklı olan geleneksel insan-hayvan ilişkileri, günümüzün modern kentlerinde sevgi ve paylaşım odaklı ilişkiye evrilmiştir. Benzer bir ilişkinin sahihsiz sokak hayvanları ile kent toplumları arasında da kurulması gerektiği söylenebilir.

Sokak hayvanları ile ilgili veri ve bilgi de sınırlı olup, bu konuda çalışmalar yapılması gereği bulunmaktadır. Bu amaçla makalenin yazarları tarafından konuyla ilgili bir alan araştırması yapılması planlanmaktadır.

Kaynaklar

- Animals and Ethics. (n.d.). *Internet Encyclopedia of Philosophy A Peer-Reviewed Academic* içinde. Erişim Tarihi: 15.12.2011, <http://www.iep.utm.edu/anim-eth/>.
- Avrupa Birliği Bakanlığı. (2011). *Hayvan Hakları, Hayvanların Korunması ve Refahı*, Ankara. Erişim Tarihi: 15.12.2011,

http://www.abgs.gov.tr/files/Tar%C4%B1m%20ve%20Bal%C4%B1k%C3%A7%C4%B1l%C4%B1k%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1/hayvan_haklari_hayvanlarin_korunmasi_ve_refahi.pdf.

- Bentham, J. (2008). Ahlak ve Yasama İlkelerine Giriş, Aysel Doğan (Çev.). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(4), 381-390.
- Çobanoğlu, N. (2009). *Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği*. Ankara: Eflatun.
- De Grazia, D. (2006). *Hayvan Hakları*. Hakan Gür (Çev.). Ankara: Dost.
- Des Jardins, J. R. (2006). *Çevre Etiği, Çevre Felsefesine Giriş*. Ruşen Keleş (Çev.). Ankara: İmge.
- Dodurka, T. (2012). *AB Uyum Yasaları Çerçevesinde Hayvanları Koruma Kanunu ve Türkiye Gerçeği*. Erişim Tarihi: 15.12.2011, <http://www.abvizyonu.com/>.
- Ertan, A. K. (1998). Çevre Etiği. *Amme İdaresi Dergisi*, 31(1), 125-139.
- Genç, S. V. (2007). Derin Ekoloji Penceresinden Hayvana Bakış. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, 78 (2), 35-39.
- National Institutes of Health. (2009). *Exploring Bioethics*, NIH Curriculum Supplement Series, Grades 9-12, Massachusetts, USA.

- Özdağ, U. (2011). Aldo Leopold ve Toprak Etiği, Toprak Topluluğunun Sade Bir Üyesi ve Vatandaşı Olmak. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 134, 25-33.
- Pointing, C., 2000. *Dünyanın Yeşil Tarihi, Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü*, Ayşe Barış-Sander (Çev.), İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- Regan, T. (1983). *The Case for Animal Rights*, Berkeley: University of California.
- Sağlık Bakanlığı, (2008). *Avrupa Birliği Ülkeleri ve Diğer Gelişmiş Ülkelerde Hayvan İtlafları İle İlgili Uygulamalar*, Ankara. Erişim Tarihi: 03.01.2012,
http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=avrupa%20birli%C4%9Fi%20%C3%BClkelerinde%20itlaf&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.s b.gov.tr%2FSBWEBUYGULAMA%2Fdosya%2F1-38391%2Fh%2Farastirma---ab-ve-diger-gelismis-ulkerlerde-hayvan-itla-.doc&ei=x8BZUMSSiYrmtQbA3oCoDQ&usg=AFQjCNfN EHcj_9Ja1Qqn_Fv54XJ_gh1rg
- Singer, P. (2005). *Hayvan Özgürleşmesi*. Hayrullah Doğan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Sungurbey, İ. (1992). *Hayvan Hakları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

- Ülman, Y.I. (2010). Etik, Biyoetik, Hukuk: Temel Kavramlar ve Yaklaşımlar, *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1 (1), s. 1-8, İstanbul.
- Ünder, H. (1996). *Çevre Felsefesi Etik ve Metafizik Görüşler*. Ankara: Doruk.
- Williamson, J. G., 1988. Migration and Urbanization. Kenneth Arrow and Michael Intriligator (Ed.), *Handbook of Development Economics*, Chapter 11, Volume 1, p. 425-465. Date of Access: 03.01.2012. CA: Elsevier. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1573447188010149>.

YAZARLAR HAKKINDA

Dr. Hülya Tamzok, Gelir İdaresi Başkanlığı bünyesinde Gelir Uzmanı olarak görev yapmaktadır. 2006 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda Doktora Programı'nı tamamlamıştır. Etik, Çevre Etiği, hayvan hakları ve hayvan refahı konuları ilgi ve çalışma alanları arasındadır.

Erişim: hulyasah@yahoo.com

Dr. Mustafa Kük, 1986 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinden mezun oldu. 1993 yılında Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Makinaları Anabilim Dalında “Yüksek Lisans” çalışmasını, 2008 Yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalında “Doktora” çalışmasını tamamladı. 1987-2009 yılları arasında Tarım ve Köyişleri Bakanlığının merkez ve taşra teşkilatında “Mühendis” olarak görev yaptı. Halen Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunda “Uzman” olarak görev yapmaktadır. Başlıca ilgi alanları; tarım- çevre ilişkileri, toprak-su yönetimi, hayvan hakları ve refahı, çevre ve doğal kaynakların yönetimi, kırsal kalkınmadır.

Erişim: mustafakuk@hotmail.com

Prof. Dr. Nesrin Çobanoğlu (MD, PhD), İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden mezun olmuştur. “Kamu Yönetimi Uzmanı” ve “Tıp Tarihi, Deontoloji ve Tıbbi Etik” alanlarında PhD (doktor) unvanlarını almıştır. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Etiği ve Tıp Tarihi ABD kurucusu ve başkanı olarak görev yapmaktadır. Böylece, bilimsel kariyerini iki alanda da sürdürmektedir. Gazi Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü yapmıştır. Çok sayıda ulusal, uluslararası yayınları ve kitapları vardır. Ulusal ve uluslararası birçok bilimsel kurumun Etik kurullarında görev üstlenmiştir. UN, WHO, UNESCO ve EU(fp6) toplantılarında Türkiye’yi temsilen davet edilmiştir. SB üst Bilim

Kurulu üyesidir. Türk Tabipler Birliği'nde Genel Yönetim Kurulu üyeliği ve Ankara Tabip Odası Yönetim Kurulu Üyeliği (Genel Sekreter) yapmıştır. Türk Tabipler Birliği, Biopolitics International Organisation (BIOS), Kamu Yönetimi Uzmanları Derneği, Türkiye Felsefe Kurumu, Biyoetik Derneği, International Association for Education in Ethics (IAEE), Tıp Etiği ve Tıp Hukuku Derneği gibi birçok mesleki kuruluşun üyesidir.

Erişim: nesrin.cobanoglu@gmail.com

Summary

It could be said that the problems facing the stray animals are of a great importance. Human viewpoint and misbehavior to these animals that are struggling with life among difficult conditions, bad conduct, torture, destruction are all constituents of the main problematic of this study. Our ethical values related to stray animals drive our attitudes and behavior towards them. Negative ethical values can be converted to positive values increasing awareness of and sensibility to animals.

In this study, ethical approaches concerning animals and stray animals in particular are studied; problems and legal regulations related to stray animals are examined. The study aims to create

positive ethical values related to stray animals by creating awareness and sensibility, and contribute to the intensification of efforts to solve the problems.

Human-animal relationships and the related ethical values have changed in line with the economic and social developments. In parallel, anthropocentric approaches are evolving biocentric approaches.

On the other hand, the need to transform the anthropocentric viewpoint of the regulations related with the animal rights and welfare in Turkey to biocentric one preserves its importance. In addition, the other two needs are changing the human's viewpoint to stray animals and raising their conscious levels on this subject.

Traditional economic-oriented human-animal relationships have evolved into sympathy and commiseration oriented-relationship in today's modern towns. A similar relation is needed between stray animals and urban society.

The data and information related with the stray animals are limited and therefore the studies on this area have to be increased. To this aim, the authors of this article have planned a field survey relating with the same subject.